

VARGA NORBERT

AZ ELSŐ ÁLLAMPOLGÁRSÁG TÖRVÉNYÜNK
(1879:L. TC.) RÖVID BEMUTATÁSA,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MEGSZERZÉS
ÉS AZ ELVESZTÉS ESETEIRE

Különlenyomat a „Könyv és Könyvtár” XXV. kötetéből

ISSN 1588-6468
ISBN 963 472 835 9

VARGA NORBERT

**ELSŐ ÁLLAMPOLGÁRSÁGI TÖRVÉNYÜNK (1879:L. TC.)
ELEMZÉS – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MEGSZERZÉS
ÉS AZ ELVESZTÉS ESETEIRE**

Az első magyar állampolgársági törvénynek előzményei az 1848-as forradalom és szabadságharc időszakára tehetőek. Már az 1847/48-as országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat is tartalmazta az állampolgárság megszerzésére és megszűnésére vonatkozó feltételeket.¹ A polgári átalakulás fontosságának következtében azonban levették napirendről a javaslat részletes megvitatását. Horváth Boldizsár igazságügyminiszter 1868-ban terjesztett be egy újabb törvényjavaslatot, amelyből szintén nem lett törvény, hiszen részletes tárgyalás alá sem vette az országgyűlés.

A dualizmus korának legfontosabb kérdéseinek rendezése után látták a képviselők elérkezettnek az időt az állampolgárság törvényi szabályozására. Európa legtöbb országában is ekkor került megfogalmazásra az állampolgársági jogviszony tartalma törvényi szinten. Az első állampolgári törvényünk Tisza Kálmán miniszterelnök nevéhez köthető.² A tervezetet a képviselőház honossági bizottsága is tárgyalta és véleményezte. A bizottság 1879. október 24-én előterjesztette a véleményét.³ A törvényjavaslat részletes tárgyalását követően⁴ 1879. november 8-án felterjesztette a módosított tervezetet a főrendi házhoz. Az elfogadott változtatások után a király szentesítette az új törvényt, amely a korabeli magyar viszonyoknak a legteljesebb mértékben megfelelt.⁵

¹ KISTELEKI Károly: *Az állampolgárság a dualizmus idején*. Állam és Jogtudomány, 1996–1997. 42.

² P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. VII. kötet, Budapest, 1879. 213.

³ Uo. 246.

⁴ Uo. 268–286., 290–337., 339–402., P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. VIII. kötet, Budapest, 1879. 111., 248., Uo. 1880. IX. kötet, 226. További útmutatást ad az állampolgársági törvény tárgyalása tekintetében a képviselőházi jegyzőkönyv: *Az 1878. évi október hó 17-re hirdetett országgyűlés képviselőházának jegyzőkönyve*. II. kötet, Budapest, 1879. 17., 21., 24–29., 35., 40–62., 77–78., 93., 101–102., 153.

⁵ MASZÁK Hugó (szerk.): *Az 1879. évi október 17-re hirdetett országgyűlés főrendi házának naplója*. I. kötet, Budapest, 1880. 303., 310–312., 317., 370.

1. Az állampolgárság megszerzése

A magyar alkotmánytörténetben a honossági rendszer a vérségi jogra épült, amely azt jelenti, hogy a gyermekek örökölték az apa állampolgárságát. A magyar állampolgárok többsége ilyen született magyar volt a XIX. század második felében, akik leszármazásuk révén szerezték meg a honosságukat.

Az első állampolgársági törvény a következő eseteket határozta meg, melyek szerint a magyar honosságot meg lehetett szerezni: *leszármazás, törvényesítés, házasság és a honosítás*.⁶ A törvény ezen felsorolása taxatív és nem exemplikatív, hiszen más módon nem lehetett megszerezni az állampolgárságot.⁷ Van olyan kutatók, akik szerint e szerzési jogcímek közé lehet sorolni a visszanyerés és a régi jogon („hallgatagon”) szerzett magyar állampolgárságot is.⁸ A törvény megalkotását követően tovább bővült a jogcímek száma. Az 1886:IV. tc. a visszafogadás intézményét vezette be a tömegesen visszatelepülők számára.⁹ A magyar állampolgárságot tehát meg lehetett szerezni közvetlen és közvetett módon. Az első kategóriába csak a születés tartozott. Őket nevezhetjük „gyökeres magyaroknak” (Hungari nati).¹⁰ A második csoportba lehet sorolni a fogadott vagy honfiúsított „naturalizált” magyarokat (Hungari recepti), akik

⁶ FERENCZY Ferenc: *Magyar állampolgársági jog*. Gyoma, 1930. 57., Emanuel MILNER: *Studien zum Österreichischen Staatsrechte I. Die Österreichische Staatsbürgerschaft und der Gesetzartikel L: 1879 über den Erwerb und Verlust der Ungarischen Staatsbürgerschaft*. Tübingen, 1880. 47–48., Az osztrák állampolgárságot az 1811-es polgári törvénykönyv szerint házasság, törvényesítés, leszármazás, honosítás és polgári szolgálatba lépés révén lehetett megszerezni. Az utóbbi eset vitatott volt, hiszen az idézett törvény kimondta, hogy közhivatalokba csak osztrák állampolgárok léphetnek. EÖTTEVÉNYI Nagy Olivér: *Osztrák közjog*. Budapest, 1913. 46–47., CSIZMADIA Andor: *A magyar állampolgársági jog fejlődése*. Állam- és Közigazgatás, 1969. 1084–1085., FERDINÁNDY Gejza: *Magyarország közjoga. (Alkotmányjog.)* Budapest, 1902. 238., LADIK Gusztáv: *Közigazgatásunk fejlődése 1867. óta*. Budapest, 1932. 11. ZLINSZKY Imre: *A magyar magánjog mai érvényben különös tekintettel a gyakorlat igényére*. Budapest, 1894. 50–51., PONGRÁCZ Jenő: *Magyar állampolgárság és községi illetőség. Törvények, rendeletek, elvi határozatok, díjak és illetékek, magyarázat, iratminták*. Budapest, 1938. passim.

⁷ Meg kell azonban jegyeznünk azt, hogy a törvény még tartalmazott olyan szerzési módokat, amelyek nem a 1879:L. tc. 3. §-ában szerepeltek. Ezek pedig a következők voltak: a „föld joga” (jus soli) és a kedvezményes visszahonosítás. FERENCZY Ferenc: i. m. 57., 1879:L. tc. 19., 38–44. §.

⁸ Vö. BERÉNYI Sándor – TARJÁN Nándor: *A magyar állampolgárság megszerzése és elvesztése (honosság, letelepülés, kivándorlás, útlevéltügy)*. Az 1879. évi L. törvény-cikk és az ezzel kapcsolatos törvények s rendeletek gyűjteménye és magyarázata. Budapest, 1905. 14., FERENCZY Ferenc: i. m. 57.

⁹ FERENCZY Ferenc: i. m. 58.

¹⁰ ZLINSZKY Imre: i. m. 50–51.

törvényesítés, honosítás vagy házasság révén szerezték meg az állampolgárságot.¹¹

Az önkéntes és saját elhatározásból fakadó szándék, amely a törvény céljai között szerepelt, ténylegesen csak a honosításnál jutott teljes mértékben érvényre.¹²

A magyar állampolgársági jogban az állami szolgálatba való lépés nem eredményezett honosságot. Kivétel volt ez alól, ha a beköltözés az állandó letelepedés céljából történt és a községi illetőség megszerzése már folyamatban volt.¹³

A törvény miniszteri indokolása külön is megemlíti az 1870-es német szabályozást, amellyel összhangban készült el az 1879-es állampolgársági törvénytervezet. A német állampolgársági törvény a magyar jogszabállyal megegyező módon határozta meg a megszerzés jogcímét.

1.1. A (le)származás

Magyar állampolgár lett mindenki, aki magyar honos apa törvényes gyermeke volt és az is, aki magyar állampolgárságú nő gyermekeként született.¹⁴ Még akkor is ez a szabály érvényesült, ha a születés helye külföldön volt.¹⁵ Már az állampolgársági törvény megalkotását megelőzően hatályban volt ez a rendelkezés, hiszen őket született magyaroknak vagy a haza fiainak (*nativi Hungari, patriae filii*) nevezték.¹⁶ Ha magyar állampolgárságú férfivel idegen honos nő házasságot kötött, a gyermekek már magyar állampolgárok lettek, hiszen a feleség a házasságkötés révén elveszítette eredeti állampolgárságát. A gyermek magyar állampolgársága pedig akkor is fennállt, ha az anya magyar honos, az apa pedig külföldi volt. Született magyar állampolgárnak számított az a gyermek is, aki külföldi nőtől házasságon kívül született, ha őt utóbb törvényesítették. A törvényesítés (házasság, királyi törvényesítés) nem volt más, mint a születésen alapuló állampolgárság utólagos elismerése.¹⁷

¹¹ Uo. 51.

¹² A születésnél is egy régi jog átszállásáról van szó, nem pedig egy új jogosítvány megszerzéséről, amely azt bizonyítja, hogy a gyermek nem jogszerző, hanem csak öröklő a meglévő jogot. FERENCZY Ferenc: i. m. 58.

¹³ A törvény gyakorlati végrehajtása azonban számos olyan kérdést vetett fel, amelyre nézve több kiegészítő jogszabályt kellett kibocsátani az illetékes minisztériumoknak. 24.553/1888. BM. hat. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 153.

¹⁴ FERDINÁNDY Gejza: i. m. 238–239., BALOGH Arthur: *Politikai Jegyzetek*. Budapest, 1905. 91., FERENCZY Ferenc: i. m. 31.

¹⁵ KORBULY Imre: *Magyarország közbizsága illetőleg a magyar állampolgár rendszere*. Budapest, 1884. 138., KISTELEKI Károly: i. m. 50., FERENCZY Ferenc: i. m. 31–32.

¹⁶ 33.325/1888. IM. átirat. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 156.

¹⁷ FERENCZY Ferenc: i. m. 32.

Az alkotmányjogunk szerint, ha valaki elveszítette a magyar állampolgárságát, az önmagától soha nem éledt fel. Ebben az esetben újra meg kellett szereznie azt.¹⁸

Voltak olyan államok (Anglia, Dánia, Portugália stb.), melyek a területükön született gyermeket saját állampolgáruknak ismerték el a területi elv (jus soli) alapján függetlenül attól, hogy szülei milyen állampolgársággal rendelkeztek. A magyar állampolgársági törvény csak a következő rendkívüli esetekben engedte érvényesülni ezt az alapelvet. Ha például egy gyermek országunk területén született, de szülei állampolgárságáról nem lehetett tudni semmit, ennek következtében leszármazás alapján nem lehetett kideríteni a tényleges állampolgárságát.¹⁹ Ezt az elvet kellett figyelembe venni a talált gyermekeknél is, akiknek szüleit egyáltalán nem voltak ismertek.²⁰ Mindkét esetben azt vélelmezték, hogy a magyar állam területén való szülés miatt a szülők magyar állampolgárok voltak. Ezt a vélelmet azonban meg lehetett dönteni.²¹

1.2. Házasság

A „férjhezmenetellel”²² lehetett megszerezni az állampolgárságot, ha külföldi honosságú nő magyar állampolgárságú személlyel kötött házasságot. Ilyen esetben az idegen honos nő családi állapotában bekövetkezett változás ipso facto maga után vonta állampolgárságának megváltozását.²³ A házasság útján szerzett állampolgárságot nem veszítette el később, még akkor sem, ha özvegyiségre jutott vagy elvált.²⁴ Természetesen csak az érvényesen megkötött házasságnak volt ilyen jogkövetkezménye, hiszen az érvénytelen (semmis vagy megtámadható) házasság a törvény 37. §-a értelmében csupán addig bírt ilyen hatállyal, míg az érvénytelenséget jogerős bírói ítélettel ki nem mondták.²⁵

¹⁸ Uo. 32., 20.723/1896. BM. sz. hat. in: Uo. 175.

¹⁹ KORBULY Imre: i. m. 140., FERENCZY Ferenc: i. m. 34.

²⁰ KORBULY Imre: i. m. 140., NAGY Ernő: i. m. 109.

²¹ FERENCZY Ferenc: i. m. 34–35., 20.723/1869. BM. hat. in: uo. 175.

²² FERDINÁNDY Gejza: i. m. 239., A szerző említé így a házasságot, mert szerinte ez jobban kifejezi, hogy ilyen módon csak nő szerezhetett magyar állampolgárságot és ezt magyarosabbnak is tartja.

²³ Uo. 239.

²⁴ FERENCZY Ferenc: 86., TAR József: *Állampolgárság*. Debrecen, 1941. 25.

²⁵ BERÉNYI S. – TARJÁN N.: i. m. 109–111.

1.3. Honosítás (naturalizáció)²⁶

Az idegen állampolgárok megszerezhették a magyar állampolgárságot honosítási okirattal vagy királyi oklevéllel is, amelynek következtében ők és leszármazóik magyar állampolgárok lettek. A honosítási okirattal történő állampolgárság szerzés már 1879 előtt ismeretes volt, hiszen a magyar királyi belügyminiszter 1867-től kezdve állított ki ilyen okiratokat, amelyek az 1879-es állampolgársági törvény hatályba lépése után is érvényben maradtak.²⁷

Azaz idegen, aki sem egyszerű honfiusítással²⁸, sem pedig 1867 óta kibocsátott honosítási okirattal nem szerzett állampolgárságot, 1880. január 8-a után már csak honosítással szerezhette meg azt. Még akkor sem kapott magyar honosságot, ha korábban már folyamatosan az ország területén lakott és gyakorolta a magyar állampolgárokat megillető jogokat.

Kétféle honosítási módot ismert a magyar alkotmányjog: az egyszerű honosítást és a különleges honosítást.²⁹ A hangsúly mindkét esetben a határozott akaratkijelentésen és a megfelelő formához kötött cselekvésen alapult, következőképpen sem hallgatólagosan, sem pedig bizonyos alapfeltételek hiányában nem lehetett valaki magyar állampolgár.

Az egyszerű honosításhoz a következő feltételeknek kellett teljesülniük. A kérelmezőnek rendelkezési képességgel kellett bírnia vagy ennek hiányában ki kellett kérnie törvényes képviselőjének a beleegyezését. Egy hazai közösség kötelékébe kellett tartoznia vagy legalább is az eljárást el kellett indítania. A községeket nem lehetett arra kényszeríteni, hogy a honosítás esetére a községi kötelékbe való felvételt kilátásba helyezzék.³⁰ A magyar állam területén kellett élnie megszakítás nélkül öt éven keresztül. Kifogástalan magaviseletének kellett lennie. Olyan keresettel vagy vagyonnal kellett rendelkeznie, amelyből saját magát és családját el tudta tartani és az adózók lajstromában legalább öt év óta szere-

²⁶ FERDINÁNDY Gejza ezzel szemben a honfiusítás kifejezést használja a honosítással együtt. i. m. 238–239.

²⁷ FERENCZY Ferenc: i. m. 35. A hatálybalépés időpontja: 1880. január 5.

²⁸ Magyarországon érvényben volt az, hogy ha egy osztrák állampolgár a negyvenes esetleg az ötvenes években bevándorolt, a magyar állampolgárságot az ún. egyszerű honosítással szerezhette meg. A visszavándorlás esetén azonban az ilyen módon szerzett jog megsemmisült. Alkalmazásban volt az 1814-ben kiadott 10.661. sz. udvari rendelet, amely szerint az országban való tíz éves szakadatlan és bebizonyítható tartózkodás révén hallgatólagosan meg lehetett szerezni az állampolgárságot. 553/1887. BM. sz. jegyzék in: FERENCZY Ferenc: i. m. 153–154., Ugyancsak mondja ki a 2194/1886. BM. hat. is. in: *Uo.* 155.

²⁹ BALOGH Arthur a honosítás által kiváltott joghatás alapján tett különbséget köztük, ennek megfelelően megkülönböztetett kisebb és nagyobb joghatású naturalizációt. Hasonlóan a belgáknál. BALOGH Arthur: i. m. 91–92.

³⁰ 115.702/1904. BM. sz. hat. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 167., A honosítás és a községi illetőség viszonyát rendező továbbá a 8497/1905. BM. sz. hat. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 167–168.

pelt.³¹ A törvény azonban nem írt elő olyan feltételt a magyar állampolgárság megszerzéséhez, amely alapján az illető személy érzelmi kapcsolódását vizsgálták volna, hogy a magyar államnak ne csak anyagiilag és testileg, hanem erkölcsileg és szellemileg is tagja legyen.³² S a törvény nem kívánta meg a testi és a szellemi vizsgálatot sem.³³

A fenti feltételek szerint a kérvényezőnek cselekvőképesnek kellett lennie vagy törvényes képviselője (gyám vagy gondnok) járt el érdekében. Csak cselekvőképes, nagykorú személy kérhette a honosítását. A házassági kötelékben élő nő csak a férje jogán szerezhette meg a magyar állampolgárságot. Sajátjogon csak akkor volt honosítható egy férjzett nő, ha különváltan élt vagy ha a házasságát a bíróság felbontotta vagy ágytól-asztaltól el voltak választva³⁴ és az, aki özvegyiségre jutott. A gyermek, ha törvényes származású volt, akkor az édesapja jogán, az anyja jogán pedig csak akkor kérhette honosítását, ha édesanya már özvegy volt. Bármelyik kérelmére önállóan is lehetett honosítani, ha az apa vagy az anyja a gyermek gyámhatóságilag kirendelt gyámjaként szerepelt.

A községi felvételi igérvény kiadása a község vagy város autonóm jogába tartozott, amely jogkört csak a 44.967/1920. B.M. sz. körrendeletben foglaltak szerint gyakorolhatta. Figyelembe kellett venniük a nemzeti szempontokat is.³⁵

A belföldön való folyamatos éléshez megkívánt öt évnek maradéktalanul el kellett telnie. Az ingatlan vagyont telekkönyvi kivonattal, az ingóságokat hatósági igazolvánnyal, az adózást pedig az adófőkönyvi kivonattal kellett bizonyítani.³⁶ A nő adófizetése a férjének, a szülők adózása pedig a gyermek adófizeté-

³¹ KORBULY Imre: i. m. 139., 584/1880. BM. sz. végrehajtási rendelet in: FERENCZY Ferenc: i. m. 163. p. A honosításhoz az osztrák 1811-es polgári törvénykönyv szerint a következő feltételeknek kellett teljesülniük: rendelkezési képessége legyen, büntetlen előéletű legyen, keresőképeségét igazolja és községi illetőségbe fel legyen véve vagy legalább is kilátásba legyen helyezve felvétele a kérelmezőnek. A honosítás tartományi hatóságok ügykörébe tartozott és csak vitás esetekben avatkozott be a belügyminiszter. A honosításról okiratot állítottak ki és esküt kellett tennie az illető személynek. A kiskorúaknak nem kellett esküt tennie vagy nagykorúságuk idejére halasztották el az eskü letételét. EÖTTEVÉNYI Nagy Olivér: i. m. 47.

³² Megjelenik ilyen irányú szabályozás az Amerikai Egyesült Államok állampolgársági jogában, amely nem egyszer problémát okozott a honosítás alkalmával. in: GÖNCZI Katalin: *A magyarok az amerikai Legfelsőbb Bíróság előtt*. Budapest, 2000. 46–51., FERENCZY Ferenc: i. m. 59–60.

³³ Az elmebeteget csak akkor lehetett honosítani, ha nem volt eskültképtelen. 26.538/1904. IM. átirat in: FERENCZY Ferenc: i. m. 164–165.

³⁴ 3257/1886. BM. sz. hat. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 159–160. Abban az esetben, ha utólag a házassági életközösség helyreállt, a férj honossága kiterjedt a feleségére is. 52.280/1900. IM. átirat in: FERENCZY Ferenc: i. m. 160–162.

³⁵ KUN József (barabási): *Nép, nemzet, nemzetiség*. Budapest. 1908. 174–175., FERENCZY Ferenc: i. m. 61.

³⁶ 44.130/1881. PM. rend. In: FERENCZY Ferenc: i. m. 168–169.

sébe számított be. Nem feltétlenül hiúsult meg a honosítás, ha az illető személynek adóhátraléka volt. (A törvényben előírt adózási feltételnek azonban nem lehetett olyan módon eleget tenni, hogy az öt évre eső adót előre megfizette volna.)

Az örökbefogadás egyszerű jogi ténye tehát még nem eredményezte a magyar állampolgárság megszerzését, csak megkönnyítette a feltételek teljesítését.³⁷

A honosítási eljárás mindig kérelemre indult meg. Az előírt feltételek teljesítése nem eredményezte automatikusan a magyar állampolgárság megszerzését, hanem lehetőséget biztosított annak elnyerésére.³⁸ A belügyminiszternek jogában állt elbírálnia, hogy ki kapja meg a magyar állampolgárságot. Ténylegesen csak akkor lett valaki magyar honos, ha az illetékes hatóság előtt letette az állampolgári esküt. A honosítási okirat pedig csak akkor bizonyította az állampolgárság megszerzését, ha arra az eskütétel napját a hatóság feljegyezte. A hatóság által kiállított idézés kézhezvételétől számított egy éven belül kellett letennie az esküt, mert ellenkező esetben passzív magatartásával elveszítette a lehetőséget, hogy magyar állampolgár legyen. A hatóságnak is joga volt azonban, hogy a honosítási okiratot indokolt esetben visszavonja, ha még az esküt nem tette le.³⁹

A királyi okirattal való honosítás csak különös és rendkívüli esetekben történhetett meg. Ilyen módon azok a személyek kaptak állampolgárságot, akik az ország érdekében kiemelkedő tevékenységet végeztek, „kik a magyarság szolgálatában magukat a magyar állampolgárságra érdemessé tették.”⁴⁰ A belügyminiszter javasolta, hogy a király kinek adjon ilyen oklevelet anélkül, hogy községi illetőségbe való felvételét kilátásba helyezték volna vagy, hogy öt éve hazánkban élt és az adózók lajstromába felvették volna. Ebben az esetben mindig Budapest lett az illetőségi hely, de csak akkor, ha időközben nem nyert máshol illetőséget. Az állampolgári esküt azonban nekik is le kellett tenni.⁴¹

Megjegyzendő azonban, hogy sem a rendes, sem pedig a rendkívüli honosítás nem adott nemességet. Koronaörré sem lehetett választani (1608: k. e. IV. tc.) és az okirat által honosított személy csak tíz év elteltével válhatott a képviselőház tagjává. A főrendek közé pedig csak az országgyűlés útján kerülhetett be (1885: VII. tc.).⁴²

³⁷ BALOGH Arthur: i. m. 91.

³⁸ FERENCZY Ferenc: i. m. 62.

³⁹ 584/1880 BM. rend. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 172., 29.212/1895. BM. hat. in: Uo. 174.

⁴⁰ FERENCZY Ferenc: i. m. 63.

⁴¹ FERDINÁNDY Gejza: i. m. 242.

⁴² NAGY Ernő: i. m. 111., MADARI Edit, PARRAGI Maria: *The New Act on Hungarian Nationality*. Acta Juridica Hungarica. 1993. 68., HARGITAI József: *A magyar állampolgársági jog de lege lata (gondolatok néhány alapelvről)*. Magyar Jog. 1993. 721.

A törvényben előírt mellékleteket a kérvényhez csatolni és igazolni kellett. A kérelmezőnek a lakóhelye szerinti illetékes törvényhatóság első tisztviselőjénél (alispánnál vagy a thj. város polgármesterénél) kellett benyújtania az iratokat.⁴³ Ezen még az sem változtatott, ha más területen lévő községtől kapott igérvényt a községi kötelékbe való felvételre. A hivatalnokok formailag és tartalmilag megvizsgálták a benyújtott papírokat, majd ezt követően felterjesztették az indokolással ellátott iratokat a belügyminiszterhez. Ha valamilyen irat tekintetében hiányt észleltek, természetesen a kérelmezőt azok pótlására szólították fel. Ha a belügyminiszter érdemesnek vélte a kérvényezőzt a magyar állampolgárságra, akkor kiállította a honosítási okiratot.⁴⁴ Ellenkező esetben visszautasította a kérelmet és tudatta döntését az illetékes hatósággal. Ezt követően a hivatal kiértesítette a kérelmezőt a döntésről; ha az pozitív volt, akkor közölték vele az eskü pontos helyét és időpontját, míg ellenkező esetben visszaküldték neki az okmányokat az elutasító határozattal együtt.⁴⁵ Az állampolgársági eskü szövege a következő volt: „Én N. N. esküszöm az élő Istenre (fogadom), hogy Ő császári és királyi Felségéhez Magyarország apostoli királyához és a magyar korona országai alkotmányához hű leszek, s ígérem, hogy magyar állampolgári kötelességeimet híven teljesíteni fogom.”⁴⁶ Az esküről jegyzőkönyvet vettek fel, amelyet alá kellett írnia és ezt követően megkapta a honosítási okiratot és a személyi okmányait. A hatóságnak az eskü letételéről értesítenie kellett a belügyminisztert. A miniszter pedig informálta a miniszterelnöket és a magyar királyi statisztikai hivatalt.⁴⁷

Magyar állampolgároknak tekintették azokat is, akik az első állampolgársági törvény hatálybalépése előtt legalább öt évig megszakítás nélkül a magyar korona területén laktak és valamely belföldi községben az adózók lajstromában szerepeltek, feltéve, hogy 1881. január 8-ig a lakóhely szerinti illetékes hatóság előtt nem igazolták, hogy az idegen állampolgárságukat fenn szeretnék tartani.⁴⁸

⁴³ 65.268/1888. BM. átirat in: FERENCZY Ferenc: i. m. 170.

⁴⁴ A magyar állampolgárságot igazoló bizonyítványt is csak a m. kir. belügyminiszter állíthatta ki. 24.565/1887. BM. hat. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 152., Ezt támasztotta alá az 1878. évi 45.516.sz. BM. körrendelet is, miszerint a vármegyei, városi és a községi hatóságok nem állíthatnak ki ilyen bizonyítványt. Uo. 152.

⁴⁵ FERENCZY Ferenc: i. m. 64.

⁴⁶ 1879.L. tc. 14. §. A fogadalom letételéről vezetett jegyzőkönyvről rendelkezik a 584/1880. BM. rend. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 172–173.

⁴⁷ KORBULY Imre: i. m. 140., FERENCZY Ferenc: i. m. 65., 174.

⁴⁸ FERDINÁNDY Gejza: i. m. 239–242., NAGY Ernő: i. m. 111–112.

Osztrák állampolgárokat nálunk és magyar honosokat Ausztriában csak akkor lehetett honosítani, ha az 1870-es megállapodás értelmében előbb az osztrák illetve a magyar állam kötelékéből elbocsátották.⁴⁹

1.4. Kedvezményezett honosítás (visszahonosítás)⁵⁰

A legfontosabb különbség az előző eljáráshoz képest az volt, hogy ez csak az eredetileg magyar állampolgárookra volt érvényes, míg a honosítás a külföldiek számára volt fenntartva. Ezt a könnyített eljárást azonban nem minden magyar állampolgár vehette igénybe. Ide tartoztak azok, akiket hatósági határozattal rekesztettek ki a magyar állampolgárok közül. Az ilyen személyek az állampolgári köteleességeiket súlyosan megszegték. Azokat a személyeket is e körbe sorolták, akik törvényesítés útján veszítették el a magyar állampolgárságukat, amelynek következtében az apjuk származása révén már külföldieknek számítottak.⁵¹ A honosítással és a visszahonosítással egyaránt új állampolgárságot szerzett valaki, azonban ténylegesen nagy különbség volt a kettő között, mert az utóbbi esetben csak a jogi kapcsolat szakadt meg a „magyar állam s azon fia közt, ki magyar állampolgárságát elvesztette, az erkölcsi kapcsolat még sem szűnt meg közöttük.”⁵²

A kedvezményes honosításon belül különböző csoportokat lehetett kialakítani. Az a személy, aki állampolgárságát elbocsátás vagy távollét által veszítette el és más honosságot nem szerzett, visszavehető volt még akkor is, ha időközben nem tért vissza az ország területére. Az ilyen személy az állampolgárság újbóli megszerzésével megkapta az előző községi illetőségét. Abban az esetben, ha újabb állampolgárságot szerzett, a kedvezményes honosítás útján csak akkor szerezhette meg újra a magyar állampolgárságot, ha az ország területére visszatért és valamelyik község kilátásba helyezte az illetőségébe való felvételét. Az utóbbi esetben a belügyminiszternek nem volt mérlegelési lehetősége az állampolgárság megadására, ellentétben az előzővel.

További kedvezményeket biztosított állampolgársági törvényünk a nők és a kiskorúak részére. Az a nő, aki nem önállóan, hanem férje elbocsátása, távolléte vagy külföldivel kötött házassága révén veszítette el állampolgárságát és idő-

⁴⁹ NAGY Ernő: i. m. 110. Hasonló egyezmény volt érvényben Magyarország és Szerbia között is (1882:XXX. tc.).

⁵⁰ FERENCZY Ferenc nem tartja megfelelőnek a visszahonosítás szó használatát, mivel az illető személy nem a „rég, elvesztett jogát szerzi vissza,” hanem új jogot szerzett. „Az ún. visszahonosítás által nyert állampolgárság nem restitutio in integrum, hanem egy új állampolgári jogosítvány.” Ezt az eskü letételével és a hasonló eljárási szabályokkal látta indokoltnak. FERENCZY Ferenc: i. m. 66., PONGRÁCZ Jenő: i. m. 28–29.

⁵¹ FERENCZY Ferenc: i. m. 65.

⁵² Uo. 66.

közben házassága megszűnt és községi illetőség megszerzése iránt már elindította az eljárást, megkapta a magyar állampolgárságot. Az a kiskorú pedig, aki törvényes apja elbocsátása vagy távolléte miatt veszítette el honosságát, akkor kapta meg újból a magyar állampolgárságot, ha apja meghalt vagy maga nagykorú lett és községi kötelékbe való felvétele folyamatban volt.⁵³

A benyújtott kérvényhez csatolni kellett azokat az iratokat, amelyekkel igazolni tudta, hogy korábban magyar állampolgár volt.⁵⁴ Az eljárás minden más szempontból megegyezett a rendes honosítással.⁵⁵

A visszahonosítottokra nézve nem érvényesült az a szabály, amely szerint a törvényhozásnak csak tíz év elteltével lehetett a tagja, kivéve, ha a magyar állampolgárságot honosítással szerezte és ennek idejétől még a tíz év nem telt el.⁵⁶

1.5. Tömegesen visszatelepülők honosítása

A fentebb említett rendelkezések a kivándoroltra és annak közvetlen hozzátartozóira voltak érvényesek és nem számoltak a több generációval azelőtt kivándorolt magyarok utódainak visszatérésével. Ezt pótolta az 1884:IV. tc., amely kiterjesztette az állampolgársági törvénynek a kedvezményes honosításra vonatkozó rendelkezéseit.⁵⁷ Nem lehetett figyelembe venni azt a tényt, hogy a kérelmező elődei mikor vándoroltak ki. A községi illetőséget hivatalból kellett megállapítani és az egy helyre települők egy kérvényben is kérhették honosításukat.⁵⁸

1.6. Törvényesítés

A törvényesítés által szerezte meg a magyar állampolgárságot a magyar férfitől, de külföldi honos nőtől származó törvénytelen gyermek. A szülők utólagos há-

⁵³ Egyébként a nagykorú gyermek az apa jogán nem szerzhetheti állampolgárságot. 1556/1887. BM. hat. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 157., PONGRÁCZ Jenő: i. m. 30–31.

⁵⁴ Az ilyen bizonyítványnak időbeli hatálya nem volt, amennyiben azonban az illető személy ítévi távollét következtében veszítette el magyar állampolgárságát, akkor a bizonyítvány is hatálytalanná vált. Az ellenkező bebizonyításáig hitelesen tanúsította az állampolgárságot. 44.451/1900. BM. sz. átirat in: FERENCZY Ferenc: i. m. 152.

⁵⁵ PONGRÁCZ Jenő: i. m. 31–32., FERENCZY Ferenc: i. m. 67.

⁵⁶ NAGY Ernő: i. m. 116.

⁵⁷ FERENCZY Ferenc: i. m. 68.

⁵⁸ A törvény a bukovinai csángó magyarok tömeges visszavándorlására adott lehetőséget „és az a belátás hozta létre, hogy ezeket a veszendőbe ment magyarokat a magyarság javára meg kell menteni és visszatérhetésük megkönnyítésére minden kedvezményt meg kell adni. Nincs kizárva a lehetőség azonban annak, hogy e törvény még a jövőben is hasznos szolgálatot fog tenni.” FERENCZY Ferenc: i. m. 68–69., NAGY Ernő: i. m. 116., PONGRÁCZ Jenő: i. m. 32.

zasságkötésének következtében úgy kellett tekinteni, mintha törvényes házasságból született volna.⁵⁹ A honosított apa állampolgársága törvényesített gyermekeire nem terjedt ki, ha azok már nagykorúak voltak. Ebben az esetben a gyermekek csak szabályszerű honosítás útján szerezhették meg a magyar állampolgárságot. A törvényesítésnek a születés időpontjára visszaható hatálya volt.⁶⁰ A pontos eljárási rendet nem határozta meg a törvény, ezért az utólagos házasság és a királyi törvényesítés is ugyanazon hatállyal bírt.⁶¹

2. Az állampolgárság elvesztése

Az 1879:L tc. öt jogcímet sorolt fel, amelyek alapján a magyar állampolgárságot el lehetett veszíteni. Ezek a következők: az *elbocsátás*, a *hatósági határozat*, a *távollét*, a *törvényesítés* és a *házasság*.⁶² A törvény ezen felsorolása is taxatív. Lemondás és idegen állampolgárság megszerzése révén nem lehetett elveszíteni a honosságot. A magyar állampolgár mindaddig megtartotta honosságát, míg azt valamely fentebb említett módon el nem veszítette akkor is, ha közben más ország állampolgára lett.

A magyar belügyminiszter 1884-ben egy átiratot intézett az osztrák belügyminiszterhez az örökbefogadás státuszjogi megítéléséről. Az 1879-es állampolgári törvény szerint ugyanis az örökbefogadás révén sem megszerezni, sem pedig elveszíteni nem lehetett a honosságot.⁶³ A belügyminiszter kijelentette egy magyar állampolgárságú gyermek örökbefogadása ügyében, hogy ez nem szerepelt a törvényben felsorolt elvesztési jogcímek között. Ezért elutasította azt a lehetőséget, hogy a magyar gyermek az örökbefogadás által az örökbefogadó szüleinek osztrák állampolgárságát megszerezze⁶⁴, amely azt mutatja, hogy az eljárásban résztvevő hivatalnokok szigorúan ragaszkodtak a törvényben rögzített elvesztési módokhoz.⁶⁵

⁵⁹ KORBULY Imre: i. m. 138., KISTELEKI Károly: i. m. 50., 23.319/1903. BM. hat. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 158., NAGY Ernő: i. m. 109.

⁶⁰ 52.550/1903. BM. átirat, 27.899/1904. BM. hat. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 158–159.

⁶¹ FERDINÁNDY Gejza: i. m. 239.

⁶² 1879:L. 20–36. §, LADIK Gusztáv: *Közigazgatásunk fejlődése 1867 óta*. Budapest, 1932. 11–12., KISTELEKI Károly: *Magyar állampolgárság a XX. században*. Állam- és Jogtudomány, 2000. 57–58.

⁶³ VIDOVIČ Ernő: *Tudnivalók állampolgársági és illetőségi ügyekben*. Székesfehérvár, 1938. 4.

⁶⁴ 47.159 1884. BM. átirat. BERÉNYI S. – TARJÁN N.: i. m. 4–5., PONGRÁCZ Jenő: i. m. 18–19. Az elvesztési okok között ezt az esetet a törvény nem nevesítette. BELEZNAI József: *A magyar állampolgárságról*. Debrecen, 1941. 46.

⁶⁵ BERÉNYI S. – TARJÁN N.: i. m. 6. A szerzőpáros egy újabb példát közöl erre, amely szerint az iszlám jogra való áttérés sem engedélyezte a magyar állampolgárság elvesztését.

2.1. Elbocsátás

Az állampolgárság elvesztésének az első esete az elbocsátás.⁶⁶ Ez volt az állampolgárság elvesztésének egyik legproblematisabb módja. A törvény lehetőséget adott a magyar honpolgárok részére, hogy állampolgárságukról lemondhassanak, és a magyar állam kötelékéből kiléphessenek. Az elbocsátás létrejöttéhez mind az egyéni, mind pedig az állami akaratnak találkozni kellett, amelynek következtében nem volt elég, ha egy állampolgár egyoldalúan lemondott honosságáról, mert az ilyen kijelentésének nem volt jogi hatása, tehát az állam hozzájárulására is szükség volt az érvényességéhez.⁶⁷

Az elbocsátás előfeltétele az volt, hogy a kérvényező személy eleget tegyen a magyar állammal szemben fennálló kötelezettségeinek és ne azzal a szándékkal mondjon le állampolgárságáról, hogy éppen ezek alól mentesüljön.⁶⁸ Mind ezekből következik, hogy személyes kérelemre indították meg az eljárást, és csak magyar állampolgárt lehetett elbocsátani.⁶⁹

A kérelmezőnek rendezni kellett az állammal szembeni kötelezettségeit az elbocsátás előtt, amelyek között a katonai szolgálat teljesítése volt a legfontosabb. Az sem volt lehetetlen, hogy pozitívan bírálták el azon személyek kérelmét, akik katonai jogviszonyban álltak. A sorhadi, tartalékos és póttartalékos szolgálatban álló személyeket⁷⁰ akkor lehetett csak elbocsátani, ha azt a hadügyminiszter is engedélyezte. Azon személyeket, akiket ilyen kötelezettség nem terhelt, de a sorkatonai szolgálat alól nem mentettek fel véglegesen és betöltötték a 17. életévüket, csak akkor lehetett elbocsátani, ha az illetékes törvényhatóság igazolta, hogy nem a védkötelezettség alóli mentesülés volt a cél.⁷¹

⁶⁶ Az 1879:L. tc. 21–30. §-a együtt taglalja a magyar állampolgárság hatósági határozattal történő elvesztését az elbocsátással, pedig ez a két jogcím teljesen különbözik egymástól. VAJDA János: *Ki marad magyar állampolgár? Ki veszíti el magyar állampolgárságát? Az új magyar állampolgársági törvény ismertetése*. Budapest, 1939. 6–9., BRÓDY Ernő: *Ki a magyar állampolgár*. Budapest, 1938. 24., NÉMETHY Imre: *Állampolgárság és községi illetőség a magyar jogban*. Budapest, 1938. 7–8., PEREGRIN Gyéza – JACOB Roland: *Magyar állampolgárság, községi illetőség és idegenrendészet*. Budapest, 1938. 27–29.

⁶⁷ FERENCZY Ferenc: i. m. 74–75.

⁶⁸ PONGRÁCZ Jenő: i. m. 19.

⁶⁹ FERENCZY Ferenc: i. m. 76., Tar József: i. m. 20–21. Ezért a kérelem elintézésénél vizsgálni kellett, hogy az indítványt benyújtó személy magyar jogos-e és azt, hogy miért van szükség az állampolgárság megszüntetésére. Az elbocsátandónak kellett igazolnia magyar állampolgárságát.

⁷⁰ Ezen személyek szolgálati jogviszonyait az 1889:VI tc. (véderőtörvény), a honvédek az 1890:V. tc. (honvédtörvény) és népfölkelési kötelezettséget az 1886:XX. tc. (népfölkelési törvény) szabályozta.

⁷¹ A hadkötelezettség a védtörvény szerint akkor kezdődött, ha az illető személy a 21. életévét betöltötte és azon év december 31-én végződött, mikor a 23-at elérte. BÉRÉNYI S. – TARIÁN N.: i. m. 78–79., PONGRÁCZ Jenő: i. m. 20.

A hazai polgárok közül azok, akik a szolgálati kötelezettségből azelőtt léptek ki, hogy a meghatározott időt letöltötték, és elbocsátó levelet kaptak, ilyen módon minden további engedély nélkül kérhették állampolgárságuk megszüntetését. Vétséget követtek el azok az állampolgárok, akik az Osztrák-Magyar Monarchia területét azért hagyták el, hogy a hadkötelezettséget kikerüljék, vagy az újoncoszás ideje alatt a határon kívül tartózkodtak. Az 1889:VI. tc. 45. §-a szerint egy évig terjedő fogházzal és ezer forint pénzbírsággal sújthatták az elkövetőt.

A kivándorláshoz szükséges elbocsátást a szolgálati kötelezettség teljesítése előtt a közös hadseregben vagy haditengerészetben a közös hadügyminiszter, a honvédek esetében pedig a magyar honvédelmi miniszter engedélyezte. A sorhadi katona esetében csak akkor adták meg az engedélyt, ha vele együtt szülei is kivándoroltak. Az elbocsátást akkor tekintették érvényesnek, ha az illető személy azzal a szándékkal költözött külföldre az egy év alatt, hogy ott letelepedjen. Abban az esetben, ha a meghatározott idő alatt a kivándorlás elmaradt, akkor köteles volt a sorhadi szolgálatából hátramaradt részt letölteni.

Mozgósítás vagy háború idején a katonai szolgálatban lévő személynek elbocsátási engedélyt nem lehetett adni. A Magyarország és Ausztria között fennálló sajátos közjogi helyzet miatt az állampolgársági törvény kivételt tett a viszonzosság feltétele mellett azokra a hadkötelesekre, akiknek az osztrák állampolgárság elnyerését kilátásba helyezték. Ezeket a személyeket elbocsátották az állam kötelékéből, ha az általános feltételeket teljesítették.⁷²

Ferdinándy Gejza szerint helytelenül lett megfogalmazva a honvédségről szóló 1890:V. tc. 25. §-a: „azon honvéd, a ki a monarchia másik államában nyer állampolgárságot, törvényes szolgálati kötelezettségének fenntartása mellett, az újabb illetőségi helyének megfelelő honvédségi csapathoz helyeztetik át. Hiszen az ily honvédre nézve törvényes szolgálati kötelezettség az állampolgársággal együtt megszűnik, s új hazája törvényei szerint szolgálati kötelezettsége nem folytatása az itt félbeszakadt szolgálati kötelezettségnek, hanem új állampolgárságból folyó kötelezettség, ennél fogva reá nézve az itteni szolgálati kötelezettség fenn sem tartható.”⁷³ Szerinte a helyes szövegnek a következőképpen kellett volna szólnia: „azon honvéd, a ki a magyar állam kötelékéből elbocsátatik és Ő felsége többi örökös országaiban nyer állampolgárságot, új hazája törvényei szerint teljesítendő szolgálati kötelezettségének lerovása végett a viszonzosság feltétele mellett a cs. kir. osztrák honvédség megfelelő csapattestéhez helyeztetik át az illető cs. kir. osztrák honvédképeség megkeresésére.”⁷⁴

⁷² BERÉNYI S. – TARJÁN N.: i. m. 71–73.

⁷³ FERDINÁNDY Gejza: i. m. 247.

⁷⁴ Uo. PONGRÁCZ Jenő: i. m. 26.

A magyar honvédelmi miniszter egy átiratában⁷⁵ közölte a magyar belügy-miniszterrel, hogy azok elbocsátása nem ütközik akadályba, akik saját korosztályuk besorozása idején magyar állampolgársággal azért nem rendelkeztek, mert ezt csak később szereztek meg.⁷⁶

A magyar állampolgárnak három körülményt kellett igazolni:

- ♦ rendelkezési képességgel bír, vagy ha kiskorú, akkor édesapja beleegyezését megszerezte ill. az elbocsátáshoz gyámja vagy gondnoka hozzájárult,
- ♦ kiegyenlítettlen köztartozása nincs,
- ♦ s nem áll büntetőeljárás és bírósági ítélet végrehajtása alatt.⁷⁷ Ez a két utóbbi azért volt lényeges a miniszteri indoklás szerint, mert a magyar adót és a magyar bírósági ítéletet külföldön nem lehetett végrehajtani.⁷⁸

Kiterjesztették az állampolgárság ilyen módon történő megszüntetését az elbocsátott férj feleségére és gyermekeire is.⁷⁹ Abban az esetben, ha a feleség és a gyermekek nem költöztek ki az országból, akkor a törvény biztosította számukra azt, hogy ne maradjanak hontalanok. Függetlenítette őket a családfő jogállásától és kimondta, hogy az elbocsátás ténye csak akkor terjed ki rájuk, ha férj-jel, illetve az apával együtt hagyták el az ország területét.⁸⁰

Vélelmezték tehát, hogy a családfő akarata megegyezik a család többi tagjának szándékával, akik azonban passzív magatartásukkal kimutathatták az ellenkezőjét. Jogvédelemmel élni nem lehetett, ha a család korábban már külföldre költözött.

A férjes nőnek is megvolt az a lehetősége, hogy saját jogán kérhesse az elbocsátást. Ebben az esetben a joghatás teljesen másként alakult a család többi tagjára nézve, hiszen az elbocsátás csak a kérelmezőre terjedt ki. A gyermekek elbocsátásához ebben az esetben az apa beleegyezésére is szükség volt.⁸¹

⁷⁵ 1889. évi 4946. HM. átirat, in: BERÉNYI S. – TARJÁN N.: i. m. 73.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ FERENCZY Ferenc: i. m. 77., PONGRÁCZ Jenő: i. m. 27–28., TAR József: i. m. 21., STEIN Artur: *Népszerű tájékoztató állampolgársági ügyekben*. Budapest, 1947. 14., PEREGRINY G. – JACOBI R.: i. m. 28.

⁷⁸ Uo. 77.

⁷⁹ VAJDA János: i. m. 9. BRÓDY Aladár – BÁN Kálmán: *Állampolgárság és illerőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok ismertetése, különös tekintettel a belügyminiszteri és a közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. Kérvényminták, díjak és illetékek betűsoros tárgymutatója*. Budapest, 1938. 19.

⁸⁰ 1993. évi 3810. BM. átirat, in: BERÉNYI S. – TARJÁN N.: i. m. 79., PONGRÁCZ Jenő: i. m. 28.

⁸¹ CZEBE Jenő: *A magyar községi illetőségi jog és a magyar állampolgársági jog szabályai. (Tekintettel a kifejlesztett joggyakorlatra s kiegészítve az elszakított területeken érvényben lévő állampolgársági rendelkezésekkel.)* Budapest, 1938. 370., FERENCZY Ferenc: i. m. 78.

Az együttélés megszűnése nem képezhetett akadályt az elbocsátás megadását tekintetében. A nő rendelkezési képességét pedig nem befolyásolta az, hogy a férjével együtt él-e vagy sem. Az igazságügyminiszter egy átiratban⁸² közölte, hogy a házastársaknak lehet különböző állampolgársága is.

Az elvált vagy özvegy nő saját személyéről szabadon, de kiskorú gyermekéről csak a gyámhatóság hozzájárulásával rendelkezhetett. Az is szükséges volt, hogy a 12. életévét betöltött gyermek kifejezetten kérje az állampolgárságának megszüntetését. Kivételes esetben arra is volt lehetőség, hogy a kiskorú gyermek honossága úgy szűnjön meg, hogy az apját vagy az anyját nem bocsátották el. Ilyenkor az apa beleegyezését, ha az apa meghalt, akkor pedig az édesanya hozzájárulását kellett kikérni, amelyet a gyámhatóságnak is támogatnia kellett. Az árva gyermekek esetében egymaga a gyámhatóság döntött. Az elmebeteg elbocsátását csak az illetékes bíróság által kirendelt gondnok kérhette.⁸³

A férjzett nő elbocsátását meg lehetett tagadni abban az esetben, ha férjének adóhátraléka volt.⁸⁴ A belügyminiszteri döntésből⁸⁵ kitűnik, hogy az adókimutatásokat meglehetősen tágra értelmezték. Ezért a hitközségi adóhátralékokat is az elbocsátás akadályának tekintették, míg azokat pótlólag a kérvényező be nem fizette. A belügyminiszter felszólította az illetékes alispánt, hogy intézkedjen a hátralékok befizetése érdekében. Ha ez megtörtént, akkor lehetőség nyílt arra, hogy az ügyet tárgyalás végett újból a belügyminiszter elé terjessze.⁸⁶ A miniszter szerint azonban nem minden köztartozás számított adóhátraléknak. A magyar állam kötelékéből való elbocsátást nem akadályozta a lelenca-polási költégartartozás, mivel az magánjogi jelleggel bírt. Hasonlóképpen a vásári és piackerületi hátralék sem, mert ezeket nem lehetett a községi vagy a városi adók közé sorolni.⁸⁷

A felsorolt követelmények teljesülése esetén lehetett valakit a magyar állam kötelékéből elbocsátani. Mindig a kérelmet benyújtó félnek kellett kézbesíteni az okiratot. Ez azért bírt nagy jelentőséggel, mert a kérelmező a levél kézhezvételét követően veszítette el az állampolgárságát. Előfordulhatott azonban az, hogy az átvételt megtagadta, vagy bármely más oknál fogva nem vette át az okiratot, amelynek következtében érvényét veszítette az elbocsátás. Rendkívüli, kivételes esetben más is átvehette az értesítést. A megbízottnak felelősséget kellett vállalnia azért, hogy kézbesíteni fogja az okiratot és bejelenti annak idő-

⁸² 1889. évi 11.531. IM. átirat., in: BERÉNYI S. – TARIÁN N.: i. m. 76.

⁸³ FERENCZY Ferenc: i. m. 79., PEREGRINY G. – JACOBI R.: i. m. 180–182.

⁸⁴ Az 1883:XLIV. tc. (a közadók kezeléséről) 95. §-a értelmében a családfőre kivetett kereskedelmi adó tekintetében egyetemleges felelősséggel tartozók.

⁸⁵ 1889. évi 2320. BM. hat. in: BERÉNYI S. – TARIÁN N.: i. m. 77.

⁸⁶ Uo. 77., CZEBE Jenő: i. m. 369., PEREGRINY G. – JACOBI R.: i. m. 179.

⁸⁷ 8387/91. PM. átirat, in: BERÉNYI S. – TARIÁN N.: i. m. 77–78., CZEBE Jenő: i. m. 371., PEREGRINY G. – JACOBI R.: i. m. 179–180.

pontját a helyi hatóságoknak és a belügyminiszternek is.⁸⁸ A miniszter a kézbesítéssel kapcsolatban is kibocsátott egy végrehajtási rendeletet 1892-ben⁸⁹, amelyben pontosan rögzítették, hogy a meghatalmazást ügyvédi vagy közjegyzői okiratba kell foglalni.⁹⁰

Az elbocsátás véglegesen a kiköltözéssel vált hatályossá. A törvény az ország területének elhagyására egyéves időtartamot határozott meg, melyet a kézhezvételtől kellett számítani. Ez alatt az idő alatt az illető személynek joga volt megváltoztatnia álláspontját, amelyet nem kellett megindokolni. Az elbocsátott jogai és kötelességei az átmeneti időszakban szüneteltek, de nem szűntek meg.⁹¹ Abban az esetben, ha az elbocsátott tekintetében a törvényben leírt valamelyik akadály felmerült, az elbocsátás érvénytelenné vált. Ez a rendelkezés rendkívül nagy jelentőséggel bír, hiszen ellenkező esetben az elbocsátott, mint nem magyar állampolgár mentesült volna az állam büntetőjogi felelőssége alól.⁹²

Az egyéves időtartam meghatározását egyrészt az indokolta, hogy nem lehetett komolyan venni azt a kivándorlási szándékot, amellyel ezen idő alatt nem éltek. Másrészt pedig az, hogy ezen idő alatt a személy quasi visszahonosítottá vált, hiszen a törvény 48. §-a alapján azok az idegenek, akik egy év alatt saját állampolgárságukat nem tartották fenn, magyar honosak lettek.⁹³

Az elbocsátást rendszerint csak azok az állampolgárok kérték, akik korábban is az ország területén kívül tartózkodtak. Emiatt az egy év eredménytelen elteltéhez kapcsolódó érvénytelenség csak nagyon ritkán következett be.⁹⁴

Ezek a rendelkezések béke idejére voltak érvényesek.⁹⁵ A háború csak anynyiban változtatott ezeken a szabályokon, hogy a király döntött végérvényesen.⁹⁶

A részletesen indokolt kérelmet és dokumentumokat a belügyminiszterhez címezve kellett leadni a törvényhatóság első számú tisztségviselőjénél.⁹⁷ Mellé-

⁸⁸ FERENCZY Ferenc: i. m. 80.

⁸⁹ 82.560/1892. BM. rend. in: BERÉNYI S. – TARIÁN N.: i. m. 85–86.

⁹⁰ Uo. PONGRÁCZ Jenő: i. m. 29–30., CZEBE Jenő: i. m. 378–380.

⁹¹ FERENCZY Ferenc: i. m. 81.

⁹² BERÉNYI S. – TARIÁN N.: i. m. 80–81., PONGRÁCZ Jenő: i. m. 30.

⁹³ BERÉNYI S. – TARIÁN N.: i. m. 81.

⁹⁴ FERDINÁNDY Gejza: i. m. 244., PEREGRIN G. – JACOBI R.: i. m. 184–185.

⁹⁵ Az 1879:L. tc. 21. §-a szerint a magyarországi és fiumei elbocsátási ügyekben a magyar belügyminiszter, míg a horvát, szlávón és a dalmát területekről érkező kérelmek ügyében a horvát-szlávón-dalmát bán döntött.

⁹⁶ KISTELEKI Károly: Az állampolgárság ... 51., CSIKY Kálmán: *Magyar alkotmánytan és jogi ismeretek kézi könyve*. Budapest, 1907. 38.

⁹⁷ A kérvény formai követelményei között szerepelt, hogy azt azon törvényhatóság első számú tisztségviselőjénél (alispán, polgármester) kell benyújtani, amelynek területén községi illetőséggel rendelkezett az illető személy., BERÉNYI S. – TARIÁN N.: i. m. 80., PEREGRIN G. – JACOBI R.: i. m. 185–186.

kelni kellett a személyi adatokat igazoló okiratokat (a házassági és a születési anyakönyvi kivonatokat), azt a bizonyítványt, amely szerint köztartozása nincs, és egy másikat, hogy rendelkezési képességgel bír.⁹⁸ A kérelem után két pengőt, a mellékletek után ívenként 30 fillért kellett fizetni.⁹⁹

Az állampolgársági törvény végrehajtásával kapcsolatos belügyminiszteri rendeletben¹⁰⁰ rögzítették, hogy a tisztviselők által kiállított bizonyítványban fel kell tüntetni azt, hogy nem a védkötelezettség alóli mentesülés a célja a kérelmet benyújtó állampolgárnak, továbbá azt is, hogy a családjával együtt, vagy csak egyedül szándékozik kivándorolni. A határozatban az elbocsátott nejeinek és gyermekeinek a nevét is fel kellett tüntetni. A kézbesítés alkalmával pedig közölni kellett azokat a feltételeket, amelyek a határozatot érvényteleníthették. A belügyminiszternek be kellett jelenteni a kézbesítés napját és azt is, ha az illető egy éven belül nem hagyta el Magyarországot, vagy ha időközben más hazai községbe költözött.¹⁰¹

Ez a végrehajtási rendelet sem tudott azonban választ adni az időközben felmerült újabb gyakorlati problémákra, ezért 1892-ben kiegészítették.¹⁰² Ezeket a végrehajtási jogszabályokat a belügyminisztérium a honvédelmi- és a pénzügyminisztériummal egyetértésben alkotta meg.

Azok a magyar állampolgárok, akik Ausztriába, a Német Birodalomba, vagy Szerbiába szerettek volna kivándorolni, kötelesek voltak az illető állam kötelékébe történő felvételükre vonatkozó hatósági ígérvényt bemutatni, amelyet meg kellett hosszabbítani, ha az időközben lejárt.

A kérvényhez szükséges adóigazolást az illetékes magyar királyi adóhivatalnak kellett kiállítani. Szintén csatolni kellett az illetékes hadkiegészítő parancsnokság által kibocsátott katonai törzskönyvet, vagy a honvédségi anyakönyvi lapok hiteles másolatát, ha az elbocsátott személy, vagy családjában bárki védköteles korban volt. A parancsnokság az ügyet előzetesen abban az esetben vizsgálta meg, ha a kérelmező a hadsereg (haditengerészet), vagy a honvédség kötelékében állt.

A hadmentességi díjat is ki kellett fizetni az azt kiállító adóhivatal pénztáránál. Az itt kapott nyugtát szintén csatolni kellett a kérvényhez. A pénzügyi igazgatósághoz (az adófelügyelőhöz) küldték el azon személyek folyamodványait, akik a 21-35 év közötti hadköteles kort esetleg túllépték. Gyakran előfordulhatott ugyanis az, hogy a hadköteles egyének nem az 1889:VI. tc. által meg-

⁹⁸ FERENCZY Ferenc: i. m. 83–85.

⁹⁹ PONGRÁCZ Jenő: i. m. 23. p., BRÓDY A. – BÁN K.: i. m. 21.

¹⁰⁰ 1880. évi 584. BM. rend. a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879. évi L. tc. végrehajtása tárgyában. in: BERÉNYI S. – TARJÁN N.: i. m. 81–82.

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² 23.901/1892. BM. rend., in: BERÉNYI S. – TARJÁN N.: i. m. 82.

határozott rendes korosztályban, hanem évekkel később kerültek sorozás alá. Rájuk nézve csak később lehetett megállapítani, hogy alkalmatlanok-e a katonai szolgálatra, vagy hadmentességi díjat kell-e fizetniük.

A szabályszerűen benyújtott kérvényeket haladéktalanul fel kellett terjeszteni a belügyminiszterhez, a véleményes jelentéssel együtt, amely arra nézve tartalmazott javaslatot, hogy engedélyezhető-e, vagy sem. A hiányosan beadott kérelmeket a félnek visszaküldték.¹⁰³

A belügyminiszternek feltétlenül meg kellett hallgatnia a honvédelmi minisztert, ha az elbocsátandó hadköteles volt. A közös hadügyminisztert azonban csak akkor, ha az illető a közös hadsereg kötelékébe tartozott, és nem Ausztriába szeretett volna kivándorolni. Ki kellett kérni a pénzügyminiszter véleményét is, ha adóhátralék merült fel.¹⁰⁴

A belügyminiszter, ha az ügyet rendben találta, kiállította az elbocsátási okiratot¹⁰⁵, amelyet megküldtek az illetékes törvényhatóság első számú tisztségviselőjének. Ezt követően történt meg a kézbesítés.

A törvényalkotás során nem fogadták el azt az elvet, miszerint egy idegen állampolgárság megszerzése a magyar állampolgárságot megszünteti, pedig ez számos vonatkozásban egyszerűsített volna az elbocsátási adminisztrációs eljáráson. Nem lett volna szükség külön aktusra a magyar állam kötelékéből való kilépéshez.

Az elbocsátást devalválta, hogy az országok túlnyomó többsége nem kívánta meg a honosításhoz a korábbi állampolgárság megszüntetését.¹⁰⁶ Ez ahhoz vezetett, hogy nagyon sokan nem kérték az elbocsátást.¹⁰⁷

Az elbocsátó okiratnak azonban meg volt az a nagy előnye, hogy ezáltal igazolva volt, hogy a kérelmező az állammal szemben fennálló kötelezettségeit teljesítette.¹⁰⁸

¹⁰³ BERÉNYI S. – TARJÁN N.: i. m. 82–83.

¹⁰⁴ FERDINÁNDY Gejza: i. m. 243.

¹⁰⁵ Uo.

¹⁰⁶ Az állampolgárság megszerzését Svédország és Norvégia az elbocsátástól tették függővé. Egyes német tagállamok, köztük Württemberg az 1881-es, Lübeck az 1870-es rendelet alapján és Hamburg (Wilhelm CAHN: *Das Reichsgesetz über die Erwerbung und den Verlust der Reichs- und Staatsangehörigkeit vom 1. Juni. 1871.* Berlin, 1908. 66.) is hasonlóképpen járt el. Megjegyzendő, hogy az 1870-es német állampolgársági törvény azonban nem állított ilyen feltételeket. Néhány állam (Oroszország, Luxemburg) azt követelte csak meg a leendő polgáraitól, hogy a hazája iránti kötelezettségeinek, különösen a katonainak a teljesítését igazolja. Az Egyesült Államok megelégedett a korábbi állampolgársági jogviszony „leesküvésével”. Spanyolországban elfogadták azt is, ha lemondott állampolgárságáról. Külön említést érdemel az 1899-es japán szabályozás, amely szerint csak azon személyeket lehetett honosítani, akik hontalanok voltak, vagy a honosságukat a japán állampolgárság megszerzése következtében veszítették el. KIRÁLYFI Árpád: *A magyar állampolgárság kizárólagossága.* Budapest, 1903. 108–109.

¹⁰⁷ THIRRING Gusztáv: *A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság.* Budapest, 1904. 94.

2.2. Távollét

A távollét fogalmán a magyar állampolgárnak az ország határain kívül való tartózkodását értették.¹⁰⁹ A távollét kezdő időpontja az a nap, amelyen az illető személy az ország területét elhagyta. Abban az esetben, ha útlevelel távozott, amikor az útlevele lejárt, továbbá amikortól nagykorú lett (feltéve, hogy az apa jogán előzőleg még nem veszítette el állampolgárságát), vagy a gondnokság, illetve a gyámság megszűnt.¹¹⁰ A törvény 48. §-ának utolsó bekezdése világosan kimondja, hogy a tízévi távollét a törvény hatálybalépésétől számítandó. Ezt követően veszíthette el valaki távollét folytán magyar állampolgárságát.¹¹¹ Kiemelendő azonban, hogy állampolgárságát ilyen módon csak az veszíthette el, akinek ezen időtartam alatt a magyar állammal semmilyen kapcsolata nem volt.

Az 1879:L. tc. szerint csak az a személy veszítette el ekként az állampolgárságát, aki a magyar kormány, vagy az osztrák-magyar közös miniszterek megbízása nélkül legalább tíz évig folyamatosan a magyar korona területén kívül tartózkodott.¹¹² Az a cselekvőképes magyar állampolgár, akinek semmilyen kötelezettsége sem volt az állammal szemben, és nem volt eljárás vele szemben folyamatban magyar hatóság előtt, az állampolgárságát elvesztette. Ezek szerint a kiskorú és a gyámság vagy gondnokság alatt álló személy saját jogán nem veszíthette el honosságát.

Az állampolgárság fenntartása iránt tett bármely intézkedés megakadályozta a megszűnést. Ez történhetett azáltal, hogy az illető az eltávozáskor, vagy a tíz év lejárta előtt az illetőségi helye szerint illetékes törvényhatóság első tisztségviselőjénél (alispánnál vagy törvényhatósági jogú város polgármesterénél) bejelentette, hogy magyar állampolgárságát fenn kívánja tartani.¹¹³ Ez a bejelentés a távollét idejét félbeszakította és ettől kezdve a tíz év újból kezdődött. Bármely rövid idejű magyarországi tartózkodás ezen időtartamot szintén megszakította.

¹⁰⁸ CZEBE Jenő: i. m. 24–30. KIRÁLYFI Árpád: i. m. 88.

¹⁰⁹ Az 1870-ben alkotott német állampolgársági törvény is ismerte a megszűnésnek ezt az esetét. A távollét szempontjából fontos külföldön való tartózkodás megítélése azonban bonyolult volt, hiszen a tengeren túli területeket csak 1888-tól tekintették belföldnek! Max BAHRFELDT: *Der Verlust der Staatsangehörigkeit durch Naturalisation und Aufenthalt im Auslande nach geltendem deutschem und französischem Staatsrechte*. Breslau, 1903. 64.

¹¹⁰ FERENCZY Ferenc: i. m. 89–90., 1879:L. tc. 31. §

¹¹¹ NAGY Ernő: i. m. 114., VAJDA János: i. m. 12–17., PEREGRINY G. – JACOBI R.: i. m. 191–193. Ilyen módon veszítette el Kossuth Lajos is a magyar állampolgárságát. BÉNYEI Miklós: *Kossuth Lajos és Debrecen*. Debrecen, 2003. 201–205.

¹¹² ESSER Károly: *Magyar honos vagyok-e? (Az illetőségi bizonyítvány és állampolgársági bizonyítvány megszerzésének módja)*. Árpádföld, 1938. 11., BALOGH Arthur: i. m. 92., PONGRÁCZ Jenő: i. m. 31–33., BRÓDY Ernő: i. m. 24., TAR József: i. m. 24–25., CZEBE Jenő: i. m. 384–387., BRÓDY A. – BÁN K.: i. m. 21–23., 1879:L. tc. 31. §

¹¹³ 1879:L. tc. 9. §

Hasonló következményekkel járt az, ha valaki az ország területén átutazott – még akkor is, ha ez az egyén akaratán kívüli okból következett be.¹¹⁴

Fenntartásnak minősült a törvény szerint az is, ha az érintett újabb útlevelet kért, valamely osztrák-magyar konzuli hivataltól tartózkodási jegyet kapott, vagy az osztrák-magyar konzuli község anyakönyvbe bejegyezték a nevét.¹¹⁵ A kincstártól ellátást élvezőknek az ország határain kívül való tartózkodása is megbízásnak minősült. Jegyzéket kellett vezetni azokról, akik az állampolgárságuk fenntartása iránt bejelentést tettek. Ezen listát a belügyminiszternek kellett bemutatni.¹¹⁶

A távollét pusztá ténye következtében olyan személyek is elvesztették állampolgárságukat, akiknek ez egyáltalán nem állt szándékukban. Mert igaz ugyan, hogy a törvény lehetőséget adott a távollévőnek arra, hogy megakadályozza honosságának elvesztését a fentebb említett módokon¹¹⁷, de a gyakorlati tapasztaltok azt mutatták, hogy a törvény által biztosított eszközökkel a külföldön lévő magyar állampolgárok közül csak kevesen éltek. Következett ez egyrészt a tájékozatlanságukból, másrészt abból, hogy a külföldi állam területén lévő konzulátusok távol helyezkedtek el a kivándoroltak lakóhelyeitől.¹¹⁸ Sokan akaratukon kívüli okok miatt mulasztották el a távollét megszakítására szolgáló cselekményeket, és így az állampolgárságnak távollét folytán beálló elvesztése azzal a hátrányos következménnyel járt, hogy azok, „akik gazdasági és kulturális kapcsolatokban állnak hazájukba, akik tehát fizikai távollétük dacára is értékes elemet képviselnek a magyar államra nézve, akaratuk ellenére leszámazóikkal együtt, megfosztatnak magyar állampolgárságuktól, ami a magyarországi kivándorlás nagy arányai mellett, kétségkívül súlyosan latba eső körülmény, minthogy népességünk egy tekintélyes kontingensének elvesztését jelenti.”¹¹⁹

Az állampolgárságát távollét címén tehát csak akkor veszítette el valaki, ha az illetőnek nem volt állami megbízatása, nem élvezett az államkincstártól, vagy közpénztártól származó ellátást (nyugdíj, kegydíj stb.), nem volt eljárás folyamatban vele szemben, nem esett védkötelezettség alá, kiskorú gyermeke sem vált időközben védkötelessé, és nem vették fel hadmentességi díj szempontjából nyilvántartásba. Ha e körülmények közül bármelyik bekövetkezett, az

¹¹⁴ VAJDA János: i. m. 13., PEREGRIN G. – JACOBI R.: i. m. 189–190.

¹¹⁵ Sephan EGYED: *Das Staatsangehörigkeitsrecht des Königreiches Ungarn*. Budapest, 1933. 191., CSIKY Kálmán: i. m. 142., NÉMETHY Imre: i. m. 8–12., 1879:L. tc. 31. §

¹¹⁶ 584/1880. BM. rend. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 186.

¹¹⁷ 1879:L. tc. 31. §

¹¹⁸ KIRÁLYFI Árpád példaként hozza fel a kanadai farmokon élő magyar kivándorlókat, akiknek a több napi járásra lévő montreáli főkonzulátusnál kellett jelentkezniük ilyen ügyekben. KIRÁLYFI Árpád: i. m. 89.

¹¹⁹ Uo.

a tíz év folytonosságát megszakította és ettől az eseménytől számítva újra tíz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a távollét igazolt legyen.¹²⁰

A releváns időszakba nem tartozott bele az az idő sem, amelyet az érintett személy az első állampolgársági törvény hatálybalépése előtt külföldön töltött, hiszen mindazok, akik az említett tíz éven át megszakítás nélkül külföldön tartózkodtak, csak 1890. január 8-a után veszítették el állampolgárságukat, hacsak az említett módok valamelyike szerint azt fenn nem tartották.

A magyar állampolgárságnak távollét címen történő elvesztése kiterjedt a távollévő férfi együtt élő házastársára, és az apai hatalom alatt álló kiskorú gyermekekre is.¹²¹ Abban az esetben, ha a feleség és a gyermek nem követték a férjet, illetőleg az apát, és Magyarország területén maradtak, az állampolgárságukat – a családapától függetlenül – megtartották. Azt a nőt, aki egyébként férjének elbocsátása, távolléte vagy külföldivel kötött házassága folytán veszítette el állampolgárságát, és elvált férjétől, vagy özvegységre jutott és valamelyik községi kötelékbe időközben felvettek, vagy ezt a felvételt kilátásba helyezték, kérelme esetén vissza lehetett venni.¹²²

Azt a kiskorút, aki édesapja elbocsátása vagy távolléte miatt veszítette el magyar állampolgárságát, az apa halálát vagy nagykorúságának elérését követően visszavehették a magyar állampolgárok közé, feltéve, hogy a községi illetőség¹²³ kérdését korábban elrendezték. E cselekményhez a gyám hozzájárulását is ki kellett kérni.¹²⁴ Külön figyelmet kellett szentelni a kiskorú árva gyermekekre, hiszen rájuk a 1879:L. tc. 31. §-ában foglalt rendelkezések nem vonatkoztak, mivel a távollét intézménye csak a nagykorúság elérésétől lépett életbe.¹²⁵

Nem lehetett figyelembe venni a tíz év elteltét a gyámság, a gondnokság alatt álló és a külföldön tartózkodó személyeknél, míg önrendelkezési jogukat vissza nem nyerték. A rendelkezési képesség hiányát törvényes képviselőjük beleegyezése azonban pótolhatta. A gyámság vagy gondnokság alatt álló sze-

¹²⁰ KORBULY Imre: i. m. 142.

¹²¹ STEPHAN EGYED: i. m. 191., VAJDA János: i. m. 14–15., CZEBE Jenő: i. m. 395., PEREGRINY G. – JACOBI R.: i. m. 196., 1879:L. tc. 32. §

¹²² 1879:L. tc. 41. §

¹²³ Községi illetőség magyarázata: Az intézmény az 1871:LVIII. törvénnyel jelenik meg a községi illetőségi jogban. A fent nevezett törvény 6. §-a rögzíti, hogy „minden honpolgárnak valamely község kötelékébe kell tartoznia.” Ezen túlmenően a községi illetőség az állampolgársági jogra vonatkozóan semmiféle következménnyel nem járt. Az 1879:L. tc. ezt az intézményt a honosítás egyik feltételül írta elő, hiszen valamennyi magyar állampolgárnak községi kötelékben kellett állnia.

¹²⁴ 1879:L. tc. 72. §

¹²⁵ 10.804/1890. BM. hat. in: FERENCZY Ferenc i. m. 188., 13.459/1894. BM. hat. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 188–189.

mély elbocsátásához a gyám vagy a gondnok beleegyezésére volt szükség, amelyet a gyámhatóságnak is jóvá kellett hagyni. Ebből világosan kiderül az is, hogy ha valaki rendelkezési képességgel nem bírt, állampolgársági jogot sem szerezhetett önállóan.¹²⁶ Az állampolgárságnak távollét címén történő megszüntetését ebben az esetben, eltérően a többitől¹²⁷, nem is annyira az egyén akarata, mint inkább az idő múlásának jogszüntető hatása hozta létre.

Az állampolgárság elvesztését megállapíthatták hivatalból és a fél magánindítványára is.¹²⁸ Ilyen ügyben a belügyminiszternek kellett döntenie, de határozatával nem megszüntette, hanem csak megállapította, hogy már nem létezik az állampolgárság. Ezért előfordulhatott, hogy 20–30 év elteltével állapították meg a honosság elvesztését. Az állampolgárság távollét általi megszűnésének hatálya tehát nem a határozat keltével, hanem a megszabott idő elteltével állt be.

A belügyminiszter az eljárással kapcsolatban külön körrendeletet bocsátott ki.¹²⁹ A miniszter által kiadott megállapító határozat hatálya teljesen független volt az érintett tudomásulvételétől, ezen iratok és mellékletek kézbesítésétől. Ezt az okmányt a miniszteri hivatalnokok az elbocsátási jegyzékbe azonnal bevezették.¹³⁰ Ha a kérelmező idővel honosítás iránti kérelmét arra alapozta, hogy a magyar állampolgárságát távollét következtében veszítette el, kedvezményes visszahonosítás útján kérhette annak helyreállítását.¹³¹ A törvény értelmében, aki távollét által elvesztette honosságát és más állampolgárságot nem szerzett, akkor nyerhette vissza magyar állampolgárságát az előbbi eljárás szerint, ha visszatért Magyarországra.¹³² Azt a személyt is vissza kellett venni a magyar állampolgárok közé, akit valamely belföldi község illetőségébe felvettek miután újból hazatért.¹³³

¹²⁶ TAR József: i. m. 25.

¹²⁷ A korabeli osztrák állampolgársági törvény is hasonló módon szabályozta az elvesztés esetét. (Emanuel MILNER: i. m. 105.)

¹²⁸ FERENCZY Ferenc: i. m. 90.

¹²⁹ 52.273/1897. BM. átirat, in: FERENCZY Ferenc: i. m. 186–187.

¹³⁰ 83.303/1895. BM. hat. in: FERENCZY Ferenc: i. m. 187.

¹³¹ BAJÁKI Veronika: *Magyar állampolgárság – kettős állampolgárság*. Budapest, 1973. 124., SÖMJÉN László, SZITÁS Jenő, KISS Miklós: *Magyar állampolgársági jog. (A magyar állampolgárságról szóló 1948:LX. Törvény cikk és a községi illetőség megszűnéséről szóló 1948:LXI. Törvény cikk a kapcsolatos jogszabályokkal.)* Budapest, 1949. 116–117. Az 1870-as német szabályozás szerint, akik távollét folytán veszítették el honosságukat és semmilyen más állampolgárságot nem szereztek, visszahonosítás útján kérhették korábbi állampolgárságuk fenntartását. (Max BAHRFELDT: i. m. 37.)

¹³² 1879:L. tc. 39. §

¹³³ 1879:L. tc. 70. §

2.3. Törvényesítés

Az a gyermek, aki külföldi apától és magyar állampolgárságú nőtől házasságon kívül született, és az apa származása szerinti ország jogszabályai alapján törvényesítettek, magyar állampolgárságát elveszítette. Ehhez nem volt szükség semmilyen külön eljárásra.¹³⁴

Am voltak bizonyos esetek, amikor a törvényesítés ellenére sem veszítette el a magyar állampolgárságát:

- ◆ ha a törvényesítés által nem nyert állampolgárságot,
- ◆ vagy, ha megszerezte, de a törvényesítés után még mindig a magyar állam területén lakott.¹³⁵

Természetesen a külföldi nőtől született gyermek is megszerezhetette ilyen módon a magyar állampolgárságot. Ez a reciprocitás nem volt teljes mértékben következetes, hiszen ebben az esetben semmilyen külön cselekményre nem volt szükség. Ellenben a fentebb bemutatott esetben az ország területét is el kellett hagyni, és meg kellett szerezni az apa állampolgárságát is.¹³⁶

2.4. Házasság

Hasonló következményekkel járt a házasság is.¹³⁷ Az a magyar nő, aki nem magyar férfihöz ment feleségül, a házasságkötés pillanatában a magyar állampolgárságát elveszítette. A házasság útján szerzett állampolgárságot viszont nem veszítette el, ha később özvegységre jutott, vagy elvált.¹³⁸

Természetesen csak az érvényesen megkötött házasságnak volt ilyen jogkövetkezménye, hiszen az érvénytelen (semmis vagy megtámadható) házasság csak addig bírt ilyen hatállyal, míg az érvénytelenséget jogerős bírói ítélettel ki nem mondták.

A törvény nem volt egyértelmű abban a tekintetben, hogy mi történik akkor, ha magyar nő külföldihez ment férjhez, de akár egyedül, akár a férjével együtt Magyarországon maradt. A törvényesítés esetében az ország területének az elhagyását konkrétan rögzítették a törvény szövegében, ellenben itt ez nem szere-

¹³⁴ KISTELEKI Károly: Az állampolgárság ... 51.

¹³⁵ FERENCZY Ferenc: i. m. 85., NÉMETHY Imre: i. m. 7–8., TAR József: i. m. 25., CZEBE Jenő: i. m. 395–396.

¹³⁶ 1896. évi 26.855. BM. hat. in: BERÉNYI S. – TARJÁN N.: i. m. 108–109., PONGRÁCZ Jenő: i. m. 33., KÁLMÁN Ödön: *Mit kell a magyar állampolgárságról tudni?* Miskolc, 1938. 9., BRÓDY Ernő: i. m. 25., PEREGRIN G. – JACOBI R.: i. m. 196., BRÓDY A., BÁN K.: i. m. 23.

¹³⁷ 1879:L. tc. 34–35. §, KISTELEKI Károly: Az állampolgárság... 51., CSIKY Kálmán: i. m. 38.

¹³⁸ FERENCZY Ferenc: i. m. 86., TAR József: i. m. 25., CZEBE Jenő: i. m. 396–397., PEREGRIN G. – JACOBI R.: i. m. 197., BRÓDY A. – BÁN K.: i. m. 23.

pel, amelyből azt a következtetést lehet levonni, hogy a külföldivel kötött házasság kiköltözés nélkül is megfosztotta a magyar nőt a honosságtól. Ez fordítva is igaz volt. A probléma akkor merült fel, ha szabadulni kívánt a házassági kötelékből. Bontópert ugyanis csak ugyanolyan esetekben indíthatott Magyarországon, mint más külföldi állampolgár. Érvénytelenségi pert pedig csak abban az esetben, ha a házasságát Magyarországon kötötte és férjét nem követte külföldre. Még bonyolultabb volt a helyzet, ha olyan állam polgára lett, ahol nem ismerték a házasság felbontását.¹³⁹

A házassági törvényünk a korban csak akkor adott lehetőséget a volt magyar állampolgárságú nőnek a magyar bíróság előtt sérelmeinek orvoslására, ha érvénytelenségi ok állt fenn, a házasságot Magyarországon kötötte és az ország területén lakott. Ennek a három feltételnek egyszerre kellett teljesülnie: ha már egy is hiányzott, nem érvényesíthette keresetét magyar bíróságok előtt. Legtöbbször már csak akkor kerültek bíróság elé az ilyen ügyek, ha korábban visszahonosították az illetőt. Ez sem volt azonban könnyű feladat, hiszen a visszahonosítás előfeltétele ezen esetben az volt, hogy bontsa fel a házasságát. A legalapvetőbb feltételnek az számított, hogy a felek ágytól és asztaltól el legyenek választva.¹⁴⁰

2.5. Hatósági határozat (kizárás)

Az állampolgárság elvesztésének utolsó esete a hatósági határozat volt. A magyar állam nem tűrte el azt, ha valaki az érdekei ellen dolgozott. Ezt az állam iránti hűség nagymértékű megszegésének tartották. Természetesen az a tény, hogy valaki más állam szolgálatában állt, még nem volt elegendő a kizáráshoz.¹⁴¹ Ilyen állam alatt Magyarországon kívül minden más idegen országot értettek, még Ausztriát is. A kiegyezés miatt azonban a törvény ezen szakaszát nem alkalmazták az osztrákokkal szemben.¹⁴² Szükséges volt hozzá, hogy tevékenysége a magyar állam ellen irányuljon.

Miután a belügyminiszter megállapította a jogsértést, felszólították az illető személyt, hogy lépjen ki a szolgálatból a meghatározott idő alatt.¹⁴³ Abban az esetben, ha ezt teljesítette, állampolgárságának elvesztését határozatilag nem lehetett kimondani. A magyar honosság megszűnését ilyenkor hivatalból vették

¹³⁹ BERÉNYI S. – TARIÁN N.: i. m. 109–111.

¹⁴⁰ BERÉNYI S. – TARIÁN N.: i. m. 87., PONGRÁCZ Jenő: i. m. 33., BRÓDY Ernő: i. m. 25., NÉMETHY Imre: i. m. 7–8.

¹⁴¹ FERENCZY Ferenc: i. m. 91–92.

¹⁴² BERÉNYI S. – TARIÁN N.: i. m. 87.

¹⁴³ KISTELEKI Károly: Az állampolgárság ... 51., NÉMETHY Imre: i. m. 8–12., TAR József: i. m. 21., CZEBE Jenő: i. m. 383–384., PEREGRIN G. – JACOBI R.: i. m. 186–187., BRÓDY A. – BÁN K.: i. m. 21.

figyelembe, szemben az elbocsátással, ahol a fél kérelmére indult meg az eljárás. A hatósági határozat egyszerűen csak deklarálta az állampolgárság megszűnését, amelyet a miniszterelnök tudomására kellett hozni. Ezt a döntést is a magyar királyi belügyminiszter vagy a horvát-szlavón bán hozta meg. A törvényben meghatározott eseten kívül nem lehetett kizárás útján elveszíteni az állampolgárságot, azaz kizárást sem büntetésként, sem pedig lemondás esetén nem lehetett alkalmazni.

Az 1880-as végrehajtási rendelet ezt az elvesztési jogcímet is érintette, amely szerint a belügyminiszternek be kellett jelenteni minden egyes olyan esetet, amelyek a kizárásra okot adhattak.¹⁴⁴

A hatósági határozat a távolléthez hasonlóan lehetővé tette, hogy egy magyar állampolgár úgy veszítse el honosságát, hogy más állam polgára nem lett. Az állampolgárság elvesztése így könnyen szankció jellegét kapott, s ez ellenkezett azzal a nemzetközi elvvel, hogy büntetésből senki honosságát el ne veszítse.¹⁴⁵

3. Összegzés

A magyar honosság első, a korabeli alkotmányreformoknak és a jogéletnek megfelelő szabályozása csak 1879-ben történt meg. A törvény hibái ellenére egyedülálló a magyar állampolgársági jogban, hiszen többek között rendszerbe foglalta a megszerzés és az elvesztés eseteit is. A törvény részletesen tartalmazza, hogy az állampolgár és az állam közötti jogviszonyt alaki és anyagi értelemben, hogyan lehetett kialakítani és megszüntetni. A célja az volt, hogy a honossági rendszert világossá és áttekinthetővé tegye.

Ezt az állampolgársági törvényt időtálló joalkotási terméknek tekinthetjük, hiszen egészen 1948-ig hatályban maradt kisebb kiegészítésekkel. Ezek közül az első az 1886. évi IV. törvény a tömegesen visszatelepülők honosításáról, amelyet az 1922. évi XVII. törvény követett a trianoni békeszerződés következtében előállt sajátos állampolgársági jogviszony rendezésével kapcsolatban. Lényeges módosítást tartalmazott még az 1939. évi XIII. törvény is, amelynek rendelkezései szerint, aki más országban állampolgárságot szerzett, a magyar honosságát automatikusan elveszítette.

A későbbi állampolgársági törvényekben (1948: LX. tv., 1957: V. tv., 1993: LV. tv.) jelentős változtatásokat vezettek be a megszerzés és az elvesztés jogcímei között, amelynek következtében egyre nagyobb teret engedtek az

¹⁴⁴ BERÉNYI S. – TARJÁN N.: i. m. 87–88.

¹⁴⁵ *Annuaire de l'Institut de droit international*. XV. 1896. 271. in: KIRÁLYFI Árpád: i. m. 90–71.

egyéni akarat kifejeződésének és egyre kisebb lehetőséget teremtettek az állami beavatkozás érvényesítésére.

NORBERT VARGA

Die Analyse unseres ersten Staatsangehörigkeitsgesetzes (Gesetzesartikel 50. vom Jahre 1879 :L. tc.), mit besonderem Hinblick auf die Fälle von Erwerb und Verlust

Die erste Regelung des ungarischen Heimatrechtes, die den zeitgenössischen Verfassungsreformen und dem Rechtsleben Rechnung trug, erfolgte erst 1879 (durch GesArt. 1879:L. tc.). Nachdem die wichtigsten Fragen der dualistischen Zeit eine juristische Neuordnung gefunden hatten, sahen die Abgeordneten die Zeit gekommen, das ungarische Staatsangehörigkeitsrecht gesetzlich zu reglementieren. In den meisten Ländern Europas kam es auch um diese Zeit herum zu Formulierungen des Inhalts des staatsbürgerlichen Rechtsverhältnisses auf Gesetzesebene. Unser erstes Gesetz über die Staatsangehörigkeit, welches den damaligen ungarischen Verhältnissen vollkommen entsprach, war mit dem Namen des Ministerpräsidenten Kálmán Tisza verbunden. Während der ungarischen Verfassungsgeschichte war das System der Naturalisation auf dem Blutsrecht aufgebaut, d. h., die Kinder haben die Staatsangehörigkeit der Väter geerbt. In der zweiten Hälfte des 19. Jh. gehörte die Mehrheit der ungarischen Staatsangehörigen zu diesen von Geburt an Ungarischstämmigen, die dank ihrer Abstammung in den Besitz der Staatsangehörigkeit gelangt waren.

Im ersten Staatsangehörigkeitsgesetz wurden folgende Fälle festgesetzt, in denen die ungarische Staatsangehörigkeit erworben werden konnte: Abstammung, Legitimierung, Eheschließung und Einbürgerung, während sie durch Entlassung, behördlichen Bescheid, dauerhaftes Fernbleiben und Eheschließung verlustig werden konnte. Bei Verzicht auf die alte Staatsangehörigkeit und durch Erwerb einer fremden Staatsangehörigkeit konnte man die Staatsangehörigkeit nicht verlieren. Der ungarische Staatsangehörige behielt solange seine Naturalisation, bis diese ihm auf eine der oben aufgeführten Weisen verlustig wurde.

Trotz seiner Mängel ist das Gesetz einmalig im ungarischen Staatsangehörigkeitsrecht, denn unter anderem hat es auch die Fälle von Erwerb und Verlust in ein System eingeschlossen. Das Gesetz enthält ausführliche Bestimmungen darüber, wie ein Rechtsverhältnis zwischen Staatsbürger und Staat in formellem und materiellem Sinne begründet und aufgehoben werden konnte. Zweck dieser Bestimmungen war es, das System der Einbürgerung klar und durchschaubar zu machen.

Dieses Staatsangehörigkeitsgesetz kann als ein zeitbeständiges Produkt der Rechtsetzung angesehen werden, denn mit einigen Änderungen blieb es bis hin zum Jahr 1948 in Kraft. Darunter das Gesetz IV vom Jahr 1886 (1886. évi IV. törvény) über die Einbürgerung massenhaft Übersiedelnder, gefolgt vom Gesetz XVII vom Jahr 1922 (1922. évi XVII. Törvény) im Zusammenhang mit der Regelung des infolge des Friedensvertrages von Trianon entstandenen spezifischen staatsbürgerlichen Rechtsverhältnisses. Eine we-

sentliche Änderung enthielt weiterhin das Gesetz XIII vom Jahr 1939 (1939. évi XIII. törvény), nach dessen Bestimmungen derjeniger, der in einem anderen Land eine Staatsangehörigkeit erworben hatte, automatisch seine ungarische Staatsangehörigkeit verlor.

In den späteren Gesetzen über die Staatsangehörigkeit (1948:LX. tv., 1957:V. tv., 1993:LV. tv.) hat man bedeutende Änderungen eingeführt, infolge deren man dem Ausdruck individueller Willensäußerungen immer breiteren Raum ließ und immer weniger Spielraum zur Geltendmachung eines staatlichen Eingreifens zuließ.